

EDITORIAL

Trenc d'alba

Es pot dir que l'instant en que la nit alcança la màxima **fosc** es justament el mateix en el que comença el **trenc d'alba**. No pareix que eixe moment haja arribat; en mig de tanta obscuritat casi no es recorda ya la llum del dia; i, no obstant, si mirem be, vorem com sobre la mar, alla en l'horiso, es besllumena un inici de **claror**.

Pero encara la major de les negrors s'esten per tot arreu. El mes passat ferem una resenya de la Fira del Llibre de Frankfurt, a on el **nacionalisme català** es mostrà mes descarat que mai en les seues veleïtats anexionistes. El mateix **Consell valencià** subvencionà tranquil·lament als editors del "*país valencià*" i a la AVL per a que col·laboraren obertament en aquell desproposit. I, en el Cap i Casal, el **lider dels renegats** ha plantat la seua fabrica *kultural* al costat mateix de la plaça de l'Ajuntament, des d'a on expel ara la seua polucio toxica. Estan tan creixcuts que ya casi ni dissimulen; comença a desbarbar-los la pila de millons que els arriben desde **Madrid, Barcelona** i el **Palau de la nostra? Generalitat**, i ya no poden, ni volen, amagar-los mes.

Al costat d'aço estan les modestes mampreses del valencianisme, que naixen a impulsos de **glatits de cor**. Aquells tenen els diners, i res farien sense ells; nosatres tenim **l'esperit** i **la convicció de la rao**, i a espentes d'ells anem fent camí. I mes que en farem. En este 2007, una revista, **Revers**, deixà d'apareixer i, poc despres, n'aparegue una atra -virtual-, **VEU**, que desaparegue tambe. Notícies estes que aparenten parlar de decliu i desanim, pero que mostren lo contrari, perque immediatament es posà en circulacio

no una, sino dos noves publicacions en llengua valenciana: **Món Actual** i **Niu d'Art**; casi a l'hora, la veterana **Lletraferit** prengue nous aires i, per a remat, **Revers** tornava a eixir al carrer. La curta duracio d'alguna de les iniciatives i els vaivens que patixen les atres posen de manifest les **dificultats** en que es treballa, pero el fet de que hi haja tanta activitat revela l'enorme **vitalitat** que està creixent en el sí del valencianisme.

N'hi ha molta **gent jove** volent donar eixida a l'inquietut que els somou, volent fer coses, agrupant-se, associant-se. I cada volta en son mes. El passat **9 d'Octubre** hi havia mes joves que mai acompanyant a la **Real Senyera**. L'adoctrinament en les escoles conseqüeix convertir-ne a uns pocs; als mes, els fa mig catalanitzar-se i, sobre tot, els espenta cap al castella; pero alguns, els mes critics i difícils de manipular, quan ixen de l'aula, imitant a **Galileu** ("I no obstant la Terra es mou"), exclamen: "I no obstant la llengua valenciana viu". Una **nova generacio** sense complexos, naixcua baix la pressio del pancatalanisme - que ha servit unicament per a forjar el seu caracter, fer-los encara mes **conscients i lliures**-, va constituint l'energic relleu generacional que esperava la defensa de la llengua i cultura valencianes.

Encara queda molta nit, son molt espesses les **ombres** que esten la propaganda catalanista (l'adoctrinament escolar, l'anestesiament televisio, l'inquisitorial censura,...); pero, si saben a on mirar, voran que el dia torna; timidament encara, pero imparabile; i la **claror** tornarà a allumenar-ho tot.

El **trenc d'alba** ya ha començat.

LA CITA

Normalment l'inspiracio divina amba quan l'horiso es mes negre.

Indira Gandhi

SUMARI

- EDITORIAL: **TRENC D'ALBA** 2
- LLISTAT: **ACTIVITATS CULTURALS**
- RESENYA BIBLIOGRAFICA: **CRISTIANISMO VALENCIANO. DE LOS ORIGENES AL SIGLO XIII**
- ANECLOTARI (X) 3
- FRUITES, VERDURES I HORTALICES (XIV): **PARLEM D'ARMELES (i 2)**
- CLASSICS: **BONIFACI FERRER**
- PATRIMONI VALENCIÀ: **EL BELEM DE TIRISITI** 4
- PASSATEMPS
- RONDALLA: **ELS DOS GERPERUTS**

ACLARIMENT

Esta publicacio està redactada en les Normes d'El Puig. Encara que es una obra colectiva, l'encarregat de la redaccio final de cada articul te llibertat per a fer-ho en la normativa d'accentuacio de la seua preferencia. Este tema es motiu de debat, pero no de divisio, entre nosatres.

AVIS

¿Ya ha pensat en que se va a gastar les estrenes d'enguany? No es que vullgam donar idees, pero hi ha una associacioneta..., que edita una publicacioneta..., que sempre està demanant que els llectors facen fotocopies... ¡Ah! ¿Que ya havia decidit en que s'ho va a gastar? Pux res, home, a disfrutar-ho. ¡Bon Nadal i Felix Any Nou!

BON NADAL I FELIÇ ANY NOU

Poema del llibre *Déu i Senyor!* de
Josep Maria Bayarri

Image: detall d'una ilustracio de
Josep Tello

Nit d'adoració

Nit de celestial vigilia:
la ventura vigilant
ab un ànsia d'evadir-nos
d'este toll sentimental...
I la lluna fila seda,
i l'alm lliuri diu esglais
i l'estel decanta aurific
amoroses humilitats.
¡L'adoració s'universa
flors i camps i cors a l'alt!

ACTIVITATS CULTURALS DECEMBRE DE 2007

Trobarà més informació dirigint-se a les respectives associacions:

ACCS (Assoc. Cult. Castell dels Sorells)
G.V. Comtes d'Albalat, 14. 46135 Albalat dels Sorells.
Tel: 961 49 13 90
<http://es.geocities.com/diarielguarda>

Aellva (Assoc. d'Escriptors en Llengua Valenciana)
C/ Alt, 64. 46003 Valencia c.
www.aellva.org

LRP (Lo Rat Penat)
C/ Trinquet de Cavallers, 9. 46003 Valencia C.
Tel: 963 91 09 92
www.loratpenat.org

10 Dec (dilluns) 20:00 h. C/ Alt, 64. Valencia c.

TALLER DE PROSA a carrec de Roser Lacruz i Manuel Zarzo.

+info: **Aellva**

14 Dec (divendres) 19:30 h. Salo de Plens de l'Ajuntament de Burriana

CONFERENCIA a carrec de Joan Vanrell

Organisa: **Colectiu Valldaura**

17 Dec (dilluns) 19:30h. Espai Cultural. C/ Les Escoles. Albalat dels Sorells.

PRESENTACIO DE LLIBRES: Es presenten dos llibres de Francesc Blasco i Úrios:

- *Introspeccio. Qué em preocupa.* Presentacio a carrec de Enrique Montalt.

- *No al comunisme. Per qué.* Presentacio a carrec de Juli Moreno.

PRESENTACIO DE CD: Es presenta un CD de Fernando de Albalat.

PRESENTACIO DEL NUMERO 50 DE EL GUARDA

+Info: **ACCS**

22 Dec (dissabte) Hora per determinar. Palau de la Musica. Sala A.

CONCERT DE NADAL

+info: **LRP**

Dia i hora per determinar. Seu de LRP.

PRESENTACIO DEL CALENDARI 2008

+info: **LRP**

CONTACTA EN NOSATRES

¡Llector!, si vols donar la teua opinió, fer alguna sugereñcia o tens algun dubte que pugam resoldre't, escriu-nos al nostre

Apartat de Correus 527
46002 Valencia ciutat

Tambe pots contactar a través del telefon:
617 030 370

I ara tambe a través del nostre correu electronic:

rogle@rogleconstantillombart.com

Rogle en Internet

Poden trobar est exemplar en format PDF en la web www.monactual.com

Ademes, tambe poden trobar en format PDF tots el numeros publicats fins ara en www.cardonavives.com

RESENYA BIBLIOGRAFICA

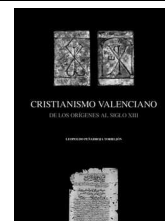
M.F.O.

Peñarroja Torrejón, Leopoldo

Cristianismo valenciano. De los orígenes al siglo XIII

Ajuntament de Valencia, 2007

(456 pàgines)

Com les obres anteriors de l'autor: *Los mozárabes de Valencia* i *Cristianos bajo el Islam* (Ed. Gredos. Madrid, 1990 i 1993), este llibre constitueix una documentació bàsica (basada en materials arqueològics, epigràfics, iconogràfics o textuals) per a que els estudiosos de l'història valenciana coneguen més i millor l'evolució del cristianisme dins les nostres terres, un cristianisme preislàmic i postislàmic, el qual va a ser un component cultural importantíssim que arriba sense interrompre's fins a la reconquesta realitzada pel rei Jaume I, en 1238, on en Valencia existix una notable presència de mossaraps, o siga de cristians autoctons, no vinguts dels regnes del nord.

Esta obra es dividix fonamentalment en dos parts:

- En la 1ª: **Del cristianismo naciente al siglo VIII**, en una gran profusió de documents va il·lustrant i fonamentant la reconstrucció històrica del cristianisme primitiu, alhora que es recolza en les troballes dins el camp de l'arqueologia.

Aixina ens transporta als primers vestigis cristians i la Passió de Sant Vicent, a l'implantació del cristianisme i a les noves aportacions de l'arqueologia en València: La Roqueta i l'Almoïna, ens conduïx pels signes de la difusió dels cristianisme com ara peces singulars de simbologia cristiana i conjunts arqueològics (sarcòfacs, mosaics, basíliques i necropolis, etc). A continuació també dedica un capítol a l'epigrafia cristiana i així mateix fa referència a les diòcesis i l'organització territorial (divisions civils i eclesiàstiques hispàniques des de l'època tardorromana a l'invasió islàmica), als primers bisbes, concilis, etc.

- La 2ª part la centra en l'epígraf: **Cristianos bajo el Islam**, ací ens conduïx per les comunitats cristianes durant l'Espanya musulmana en l'època del Cit, almoràvits, almohades, etc. I finalisa en la fragmentació dels territoris valencians abans de 1238.

Es ací a on arribem a un nou apartat que l'autor nomena com a: **Tres aproximaciones al cristianismo mozárabe** i es esta una part interessantíssima on l'autor demostra que hi hague arabisació i islamisació però no foren absolutes. En cas contrari seria difícil explicar com en el segle XII, molts temples cristians seguïren oberts al cult i tampoc s'explica com en les farmacopees i tractats científics hispanoraps es consignen els equivalents tècnics en romanç vulgar o "ayamiyya", perquè les jarches romanç s'inserten dins contextos poètics i, lo més important, com les fonts lingüístiques llatines o araps oferixen un extens corpus lingüístic que acredita un estat sincrònic evolutiu per a la fonètica del romanç natiu de València, i d'unes àrees hispàniques, fets que no hagueren succeït si esta llengua s'haguera extingit durant els segles anteriors.

ANECDOTARI (X)

J.P.B.

¿CONEIXIEU QUE... el torro arribà a ser tan popular en Alacant en el segle XVI que el mateix rei hague d'intervindre per a posar límits?

Aixina es, en 1595, Felip II, per a limitar les despeses, hague de prohibir que la ciutat d'Alacant gastara més de cinquanta lliures a l'any en torro i pa de figures per a les festes de Nadal.

Abans d'això, en un document de 1582 del municipi d'Alacant es fa menció de l'antiga (ya en eixa època) costum de que la ciutat pagara en Nadal els salaris en dos parts: una en diners, i l'altra en una arroba de torrons.

Parlem d'aromes (i 2)

És un fruit d'alt poder calòric, puix solen proporcionar fins a 3.500 calories per quilo; tenen més calci que la llet i el seu contingut en ferro és major que el de la carn; com major és el concentrat de fòsfor que posseïx comparativament en l'ou, en igualtat de pes. Són molt refrescants si es preparen com a **llet**

d'aromes, emulsions, o també en **aixerop d'orchata**.

Les seues propietats, supostament conegudes per Hipòcrates, foren reconegudes igualment pels àraps i s'estengueren durant tota l'Edat Mija a totes les farmacopees oficials i també en la medicina popular. S'aplica a infinitat de productes, en fresc, fregit o salat, destacant, com no, en l'industria dels torrons i ensucrats, com p.e. les famoses ronyoses. El seu oli és ben aprofitat en laboratoris farmacèutics per al preparat de diferents medicaments.

Els països productors més importants són: **EE.UU.** -en particular l'estat de **California-**, **Italia**, **Espanya** i **Portugal**, per est orde. Ya dins d'Espanya: **Alacant**, **Granada**, **Murcia**, **Castelló**, **Balears**, **Llèida**, **Almeria**, **Terol** i **Málaga**.

El paisatge que oferixen els camps i regions on es produïx l'armela, especialment en l'època de floració -per cert, la segona, a continuació del nyispre- ya pel mes de desembre en les zones més primerenques, és tot un espectàcul de bellesa i colorit.

CLASSICS

M.S.S.

Bonifaci Ferrer va naixer en Valencia, segons la majoria dels seus biografs en 1355, encara que Mossen Alminyana creu provar que va naixer abans de 1350. Germa de Sant Vicent Ferrer. Obtindre el grau major en Lleis o Doctorat, així com el Doctorat en Sagrada Teologia. Despres de morir sa muller i la majoria dels seus fills en la pesta que assolà Valencia en l'any 1394, ingressà com a monje en la Cartoixa de Porta-Coeli en 1396. Fon elegit prior del monasteri i visitador de la provincia cartoixana en 1400. I en 1402 es elegit per al mes alt carrec de la Cartoixa: XVII General de l'Orde. En 1410 es retira a la Cartoixa de la Vall de Crist, a on es dedicarà a la vida contemplativa, a l'estudi i a escriure. Mori en 1417 en dita Cartoixa i fon soterrat en el cementeri del claustre. En 1917 les seues despulles son traslladades al santuari maria de la Cova Santa en Altura (Castello), sent destruïdes en 1936 pels iconoclastes.

D'entre les seues obres mes importants destaca la **traducció de la Bíblia del llatí a llengua valenciana**. No nos ha arribat cap eixemplar, **nomes queden les pàgines finals, les quals s'exhibixen en la "Hispanic Society" de Nova York, qualificades com una de les obres mes importants allí conservades**. En el colofó l'autor destaca que està escrita en llengua valenciana.

Fon arrojada en lo monestir de portaceli de lengua latina en la no / fra valenciana per lo molt reuerend micer bonifaci ferrer doctor en ca

La traducció de Fra Bonifaci fon corregida i reconeguda pel Reverent Mestre Jaume Borrell, mestre en Sacra Teologia, de l'Orde de Predicadors i Inquisidor del Regne de Valencia, el qual no haguera consentit que es diguera que la Bíblia estava escrita en una llengua que no existia.

Fon traduïda en el monasteri de Porta-Coeli i impresa en Valencia, començant-se l'impressió en 1477 i acabant-se en 1478.

PATRIMONI VALENCIÀ
EL BELEM DE TIRISITI

Be Immaterial d'Interes Cultural
Alta distinció al Merit Cultural de la G.V.

La ciutat d'Alcoy conta en un patrimoni cultural extens en temes nadalencs, puix a mes de la representació d'este original Belem es la ciutat breçol de la Cavalcata de Reis. El Belem que nos ocupa te una antigüetat de mes de cent anys i pot considerar-se com a unic per les seues característiques. La llarga tradició dels **teatres de porritos** que ha existit a lo llarc de la conca Mediterranea dona lloc al seu oríge. Esta peça teatral se compon d'elements populars i religiosos.

Fon en el sí de l'industrialisada societat alcoyana de mitat del segle XIX a on començà a donar-se esta representació tan original, -les funcions estan documentades des de l'any 1881- i des de llavors fins a l'actualitat cada any que passa, va guanyant en importancia i reconeixement pel seu gran valor historic i antropologic. Esta peça teatral de porritos es de les mes antigues que es conserva en tot el territori peninsular, unicament se pot parlar d'una representació d'estil o pareguda en la ciutat de Cadis.

Entre les figures que componen el Belem, estan les tradicionals -la **Sagrada Familia**, els **Reis Maccs**, els **pastors**, etc-, i unes atres que se corresponen en personages tradicionals d'Alcoy, com poden ser: la parella formada per **Tereseta**, la dona de la fonda, i el ronyos del seu home, **Tirisiti**. Tambe apareixen unes atres figures mes actuals que poden ser reconegudes pel public. L'argument que oferix tambe el combina en fets i costums locals de la zona o en acontenyiments singulars.

En lo que correspon a la part tecnica es molt interessant senyalar la classe de porritos que s'utilisen, puix son dels que es coneixen com "**de peu i vareta**", aço significa que estos estan montats sobre varetes i que es desplacen per l'escenari pel mig d'unes guies que s'estenen entre els diferents elements escenics. En la part inferior de l'escenari es situen els actors que interpreten els dialectes i donen vida als personages. Hui en dia esta característica es pot dir que està en desus, pero es la que dona agilitat als moviments de les figures a diferència d'una atra classe de teatrets de porritos. Atres peculiaritats son la vocalisació dels personages per mig de l'us d'una llengüeta metalica, el bilingüisme utilisat, el narrador que convida al public a la participació, etc.

Durant 15 anys l'Ajuntament d'Alcoy montava una **barraqueta de fusta** en el denominat Jardí de la Glorieta i allí, entre el 24 de desembre i el 5 de giner, tenia lloc la representació del Belem de Tirisiti. Este periodo de representacions s'ha ampliat actualment.

Donada l'expectació que a lo llarc dels anys ha anat adquirint est espectacul, l'any passat l'Ajuntament decidi traslladar l'ubicació del Belem i fer les funcions en el Teatre Principal de la ciutat.

Venda d'entrades i informació als interessats:
<http://www.betlemdetirisiti.com>

Resol l'acrostic del costat a partir de les definicions. La solucio a peu de pagina.	1. Abstindre's total o parcialment de menjar o beure.	1.	-	-	J	-	-	-	-
	2. Planta de procedencia oriental; l'estigma de les seues flors es de color roig ataronjat, molt utilitzat com a condiment i en medicina.	2.	-	-	-	-	-	A	-
	3. Cessar de ploure. Clarejar l'orage.	3.	-	S	-	-	-	-	-
	4. Derretir i liquar els metalls, els minerals o uns altres cossos solits.	4.	-	-	O	-	-	-	-
	5. Lluentor instantaneu produït en els nuvols per una descàrrega electrica.	5.	-	-	-	A	-	-	-
	6. Qualsevol especie de fongo, tant si se pot menjar com si no, en forma de parasol i sostingut per un pedicel.	6.	-	-	L	-	-	-	-
	7. Extens, dilatat, espacios.	7.	-	-	-	-	-	-	-

PARAULA VERTICAL: Persona o conjunt de persones que protegeixen a determinades personalitats, en previsio de possibles atentats.

RONDALLA

Els dos geperuts

Puix, senyor... Una volta hi havia dos **geperuts**: l'ú vivia en Cussac i l'atre en Medrac. Els dos es coneixien molt be. Heus aci que una certa jornada de setembre, despres de dos setmanes de pluja, buscant **esclatasancs** ells es trobaren en lo bosc de Baden.

-iNyas, tu eres, che!
-iPuix, sí !Yo soc, el mateix que veus i et parla iBon dia! ¿I com te va la vida?
-Aixina, aixina, ya ho veus fent **pebraços** per a poder-ne menjar uns poquets i vendre els atres.
¿I a tu com te va la cosa?
-Aixina, aixina, tambe. No cal que to ho conte, ya t'ho pots pensar: Tirant, nomes que tirant... Pero iRedell tu ya no tens gepa! ¿Com es això? ¿Qué has fet per a llevar-te-la de damunt?
-iPuix no, ya no la tinc com tu ho veus!
-¿I qué es lo que has fet per a això?
-Sentem-nos i ara te contare la meua historia. Yo crec que tu podries fer lo mateix, si es que tu vols, che. Es el teu

problema, yo no et puc ni dec obligar... Segurament et passaria lo que a mi, i et llevaran la gepa, del **llom**:

-Un divendres per la nit, ya fosc, tu aniras al prat Lauret ¿saps? Propet del Castell de Bashavela. Tu et pararas a l'entrada, i alla a mijanit voras arribar a set homens: Estos son els mes grans **bruixots** de Medoc. T'he de dir que, ans de tot, no deus tindre gens de por. Els deixaras passar. Ells no et faran res de mal. Ells

tampoc faran gens de cas de ta persona. Ara tu els seguiras. Quan ells hauran aplegat al mig del prat, tots ells s'agarraran de la mà, despres ells faran un rogle i cantaran rodant rodant: Tres per set vintiu, tres per set, vintiu... i seguiran aixina. Tu contaras tres rodades de rogle, i... de seguida

tu botaras al mig d'ells i diras: I un mes son vintidos. Ells es pararan i tu voras...

Nostre **geperut** no faltà al **SABAT** o reunio d'**enciclers** el divendres següent, i podeu creure-vos-ho, de tota bona fe, que ell ho va fer tot tal com l'atre **garsat** li ho havia dit. Pero...

-iAh! iMare de Deu! - digue un del **bruixos**-. iUn atre geperut mes encara! iEstos no acabaran mai de vindre a enujar-nos! I ¿qué li farem per a que se'n vaja ben **amarc** i no ne vinguen mes?

-iEstà be, ya ho se! Ara cal ficar-li la gepa de l'atre.

I això es lo que feren al pobret desgraciat, sí això, desgraciar-lo mes encara de lo que ell estava.

Imagineu-vos-ho com estaria el **malaurat** home, malaint els seus passos i ademes la nit perduda. Perque ara en lloc d'una gepa ne tenia dos.

Rondalles i lligendes en llengua valenciana. 2
Emili Miedes Bisbal
Valencia, 1988

GLOSSARI (paraula/ sinonims: definicio)	dre enuig, disgust.	l'esquena.
Amarc /doloros /penos /molest : Que causa o que implica afliccio, disgust.	Esclatasanc /rovello : Espécie de fongo. Els hi ha comestibles i tambe verinosos.	Malaurat /infeliç /desventurat : Se diu de la persona que patix infortuni.
Ans /abans /anteriorment : Adverbi que denota prioritat de temps o de lloc.	Geperut /gepat /contrafet /garsat : Persona en una malformacio o abultament (gepa) en la part superior de l'esquena .	¡Nyas! ¡¡Vaja! : Interjeccio. Exclamacio que indica sorpresa.
Bruixots /enciclers /nigromants /endivinadors : Persona que practica la bruixeria.	Llom /espiñaç /esquena : En les persones, la part inferior i central de	Pebraços /pimentons : Vegetal comestible utilitzat en l'alimentacio. Te colors diferents depenent del proces de maduracio: vert, roig, groc.
Enujar-se de enujar /malhumorar-se /incomodar-se /molestar-se : Tin-		

Solucio: 1. DEJUNAR 2. SAFRA 3. ESCAMPAR 4. FONDRÉ 5. LLAMP 6. BOLET 7. AMPLE Vertical: ESCOLTA
I RECORDA... La paraula d'este mes es **escolta**, sinonim de *guardaspales* o *guardasquenes*. **Escoltar** es resguardar i conduir ad alguna persona o alguna cosa per a que aplegue en seguritat al seu desti. I **escoltat/da** es la persona protegida per l'escolta.